

Висновки. Суцільна інвентаризація активів і зобов'язань підприємства, яке перебуває у процедурі банкрутства, проводиться на усіх стадіях банкрутства, із зазначенням специфічних задач: при розпорядженні майном – для організації належного збереження активів та формування реєстру вимог кредиторів із переліку зобов'язань; при санації – для визначення більш ефективного використання активів; на стадії ліквідації – для формування та оцінки ліквідаційної маси, а також окреслення зобов'язань на дату відкриття ліквідаційної процедури. Рекомендується використовувати загальноприйняті форми оформлення результатів інвентаризації та особливі інвентаризаційні описи майна, яке слід відокремити від тих активів, які можуть увійти у ліквідаційну масу. Для цього можна користуватися розробленою пам'яткою для арбітражного керуючого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кужельний М.В. Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку / М.В. Кужельний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 8. – С. 45–47.
2. Сопко В. Бухгалтерський облік: Основи теорії та концептуальні засади побудови: навч.-метод. посіб. / В. Сопко, О. Сопко. – К.: Товариство «Знання» України, 2002. – 231 с.
3. Бардаш С.В. Інвентаризація: теорія, практика, комп'ютеризація/ Бардаш С.В.; за ред. Ю.І. Осадчого, Житомир. інж.-технол. ін-т. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 372 с.
4. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ: за станом на 13 червня 2012 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31, ст. 440. – С. 42–43. – зі змін. та допов. // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
5. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-ХІV: за станом на 14 січня 2012 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40, ст. 365. – зі змін. та допов. // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87: за станом на 10.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>
7. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затв. наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 р. № 69: за станом на 18.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0202-94>

Стаття надійшла до редакції 04.09.2012.

УДК 330.341.1:65.012.8(477)

Прощаликіна А.М., к.е.н., доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ГАРАНТУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проанализировано современное состояние научно-технологической безопасности Украины. Выявлены основные факторы, которые определяют кризисное состояние инновационной сферы. Осуществлен SWOT-анализ научно-технологической безопасности Украины.

Ключевые слова: научно-технологическая безопасность, инновационная деятельность, инновационный потенциал, индикаторы.

Modern state of scientific and technological safety of Ukraine is analyzed. Basic factors which predetermine crisis state of innovation sphere are determined. SWOT-analysis of scientific and technological safety of Ukraine is carried out.

Key words: scientific and technological safety, innovative activity, innovative potential, indicators.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання рівень конкурентоспроможності країни залежить від рівня інтегрованості та здатності швидко адаптуватися до змін у світовій економіці, наявності передових інтелектуальних, виробничих, інформаційних і комунікаційних можливостей. Ці можливості, в першу чергу, залежать від інноваційного потенціалу країни і формують основу її науково-технологічної безпеки. Визначити потенційні негативні явища та чинники, що загрожують дер-

жаві у сфері науки, технологій та інформаційного простору, і запобігти їх виникненню – одне з найактуальніших завдань на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти щодо умов забезпечення, факторів розвитку, методики оцінювання і моніторингу науково-технологічної безпеки держави досліджували Л. Борисова, Є. Буравльов, М. Денисенко, П. Коренюк, І. Ревак, В. Сенгачов та деякі інші вчені. Однак подальшого дослідження потребує обґрунтування місця і ролі науково-технологічної безпеки у гарантуванні економічної безпеки держави, розробка заходів щодо формування організаційної структури та нормативно-правового поля, вдосконалення методики оцінювання науково-технологічної безпеки тощо.

Метою статті є визначення проблем гарантування та обґрунтування напрямків посилення науково-технологічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед науковців немає єдиного підходу щодо трактування суті поняття «науково-технологічна безпека». Зокрема, використовуються поняття «технологічна безпека», «науково-технологічна безпека», «інноваційна безпека».

Оскільки, згідно з Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», основними формами науково-технічної діяльності є «науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання» [5], то складовими науково-технологічної безпеки слід вважати науково-дослідну, інтелектуальну, інноваційну (технологічну).

Науково-технологічна безпека спирається, з одного боку, на наявний інноваційний потенціал, а з другого – не може бути реалізована поза взаємодією з іншими елементами системи національної безпеки. Тому можна визначити науково-технологічну безпеку як стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити стабільне функціонування національної економіки при виникненні певних загроз за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів [3; 4; 6; 9].

Важливим інструментом формування національної інноваційної системи та планування соціально-економічного розвитку країни є системний моніторинг науково-технологічної безпеки країни. Індикатори її оцінювання та їх порогові значення, що дозволяють виявити внутрішні загрози, наведені у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України [6]. Всі складові науково-технологічної безпеки України є показниками-стимуляторами – за характером своєї дії вони сприяють підвищенню коефіцієнта економічної безпеки. Теорія економічної безпеки базується на порівнянні фактичних даних із критичними, і саме їх відхилення свідчать про позитивні і негативні тенденції. Найвищий рівень безпеки досягається за умови, що всі показники знаходяться в межах порогових значень.

Динаміку індикаторів економічної та науково-технологічної безпеки України показано на рис. 1.

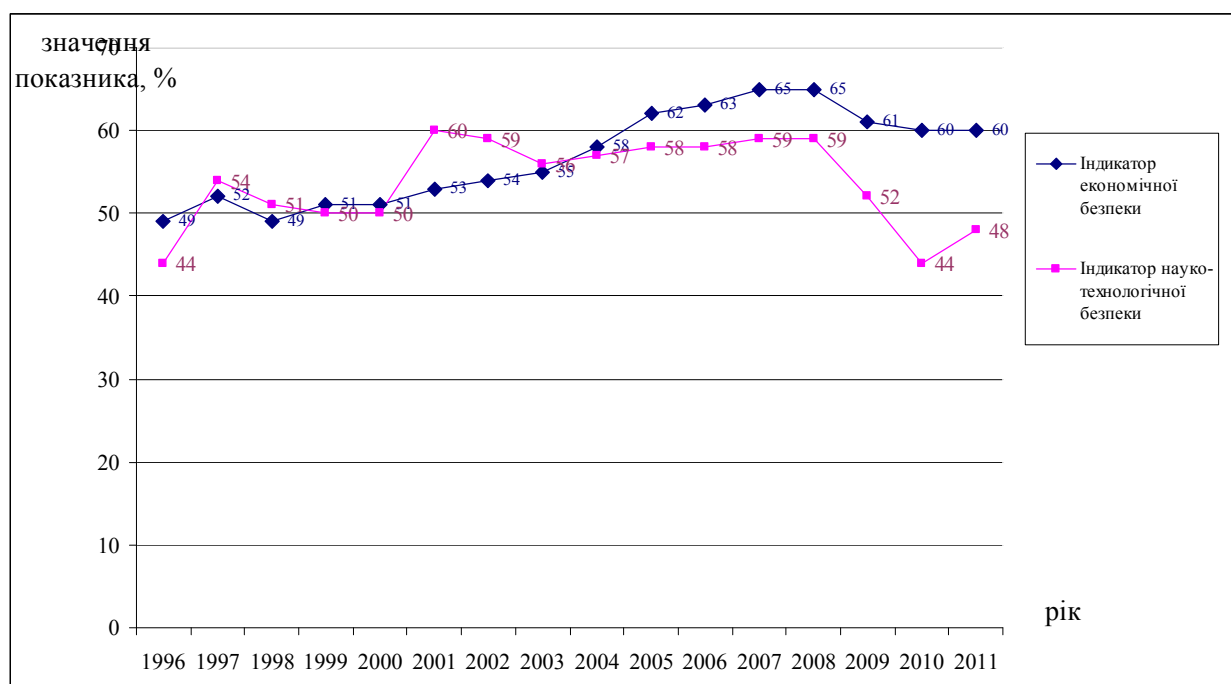

Рис. 1. Індикатори економічної та науково-технологічної безпеки, % (оптимальне значення = 100%)

Складено автором на основі даних [10; 11].

Наведені дані свідчать про зменшення рівнів як економічної, так і науково-технологічної безпеки за останні три роки. Негативною тенденцією є більш вагоме зниження науково-технологічної безпеки порівняно з економічною (16 % у 2010 р. та 12 % у 2011 р.). Враховуючи довгостроковий вплив результатів інноваційної діяльності на економічний розвиток країни, це зумовить погіршення показника економічної безпеки в наступні роки.

Характеристика поточного стану складових економічної безпеки зображена на рис. 2.

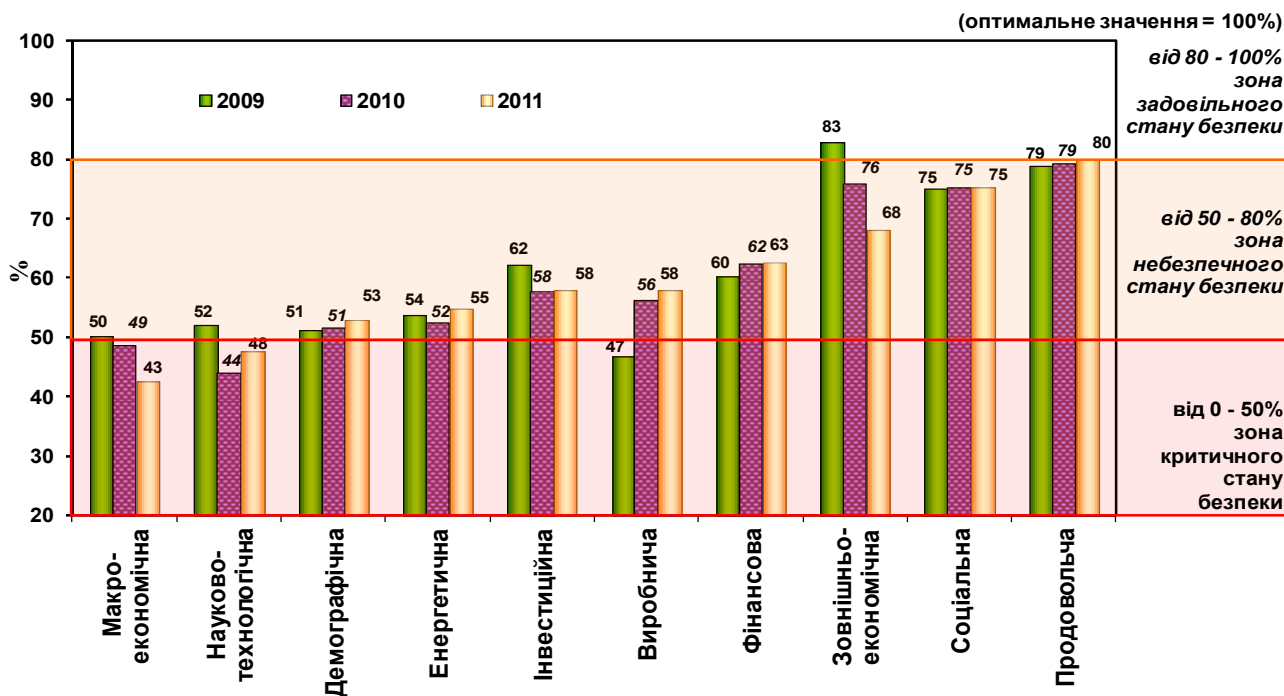

Рис. 2. Розподіл складових економічної безпеки за зонами

Джерело: [11].

За підсумками 2011 року переважна більшість складових рівня економічної безпеки знаходиться у зоні небезпечного стану безпеки (7 з 10 показників). У зоні критичного стану безпеки знаходиться показник науково-технологічної безпеки (48 %).

Показники рівня та порогові значення індикаторів науково-технологічної безпеки України згідно з Методикою розрахунку рівня економічної безпеки наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Індикатори науково-технологічної безпеки України

Показники, одиниця виміру	Порогові значення	Фактичні значення					Динаміка нормалізованих значень	
		2007	2008	2009	2010	2011		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Науково-технологічна безпека								
Питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП, %	1,7	0,39	0,41	0,37	0,34	0,29	↓	небезпечна зона
Кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, % до загальної чисельності зайнятих в економіці країни (на 1000 осіб)	9	4,62	4,46	4,47	4,41	4,18	↓	небезпечна зона
Частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %	50	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8	↑	небезпечна зона

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Відношення кількості впроваджених об'єктів промислової власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків) до зареєстрованих, %	90	75,70	78	81	75	68	↓	небезпечна зона
Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %	5	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8	↓	небезпечна зона
Індекс зміни активності створення зразків нової техніки, %	100	112,1	86	84,6	103,4	135,1	↑	безпечна зона
Індекс зміни активності освоєння нових видів продукції, %	100	104,9	96,8	109,8	86,7	134,5	↑	безпечна зона
Співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок та науково-технічних послуг, виконаних власними силами, в загальному обсязі, пропорції у %	15:25:60	22:16:62	23:17:60	24:16:60	22:16:61	21:18:61		небезпечна зона

Джерело: складено на основі [7; 8; 11].

Як свідчать дані таблиці, більшість індикаторів науково-технологічної безпеки України знаходяться в небезпечній зоні і суттєво відрізняються від встановлених порогових показників. Це не лише негативно позначається на показниках науково-технологічної безпеки, але й створює загрози посилення технологічного відставання України від розвинених країн світу та подальшого зниження її конкурентоспроможності на світових ринках.

Факторами прямого впливу, що позитивно вплинули на науково-технологічну безпеку, були збільшення частки підприємств, що впроваджують інновації, у загальній кількості промислових підприємств та зростання темпів росту освоєння нових видів продукції та техніки. Дещо покращилася структура загального обсягу наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій.

Негативно на показнику науково-технологічної безпеки позначилися зменшення питомої ваги у ВВП видатків державного бюджету на науку (на 0,05 в.п. до 0,29 % у 2010 р.), скорочення на 0,23 в.п. (до 4,18 % у 2010 р.) кількості спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, у загальній чисельності зайнятих в економіці, низькою залишається частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції (3,8 % у 2009–2010 рр.).

Таким чином, стратегічними завданнями гарантування науково-технологічної безпеки України мають бути формування прогресивних пропорцій між інноваційним потенціалом і розвитком ресурсів інноваційної сфери, посилення координації та взаємодії між елементами національної інноваційної системи.

Наведені підходи щодо інструментарію оцінки і моніторингу науково-технологічної безпеки підтверджують необхідність використання SWOT-аналізу для оцінювання поточного стану, загроз і можливостей, формування стратегії її гарантування. SWOT-аналіз дозволить виокремити декілька типів стратегій розвитку інноваційної діяльності та обрати найбільш раціональну. Такими стратегіями можуть бути: стратегія «Сильні сторони – Можливості», спрямована на використання сильних сторін для реалізації потенційних можливостей; стратегія «Сильні сторони – Загрози», спрямована на використання сильних сторін національної інноваційної системи (НІС) для усунення загроз, які можуть стримувати її подальший розвиток; стратегія «Слабкі сторони – Можливості» дозволяє мінімізувати слабкі сторони НІС завдяки використанню потенційних можливостей; стратегія «Слабкі сторони – Загрози» спрямована на мінімізацію слабких сторін та загроз на подальший розвиток.

При використанні певної стратегії слід мати на увазі, що можливості та загрози можуть переходити у свою протилежність: нереалізована можливість може стати загрозою, якщо її використає конкурент чи відбудеться консервація сучасного стану з неефективним використанням ресурсів; можливості доступу до зовнішніх джерел при неефективному використанні можуть перетворитись на загрозу виникнення боргів.

Узагальнена матриця SWOT-аналізу науково-технічної сфери України подана у табл. 2.

Таблиця 2

SWOT-аналіз науково-технологічної безпеки України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення загальних умов розвитку інноваційної діяльності та формування відповідних інституцій. 2. Створення нормативно-правового забезпечення розвитку інноваційної діяльності. 3. Наявність виробничих потужностей для впровадження нових технологій. 4. Високий рівень освіти і кваліфікації населення. 5. Розвинена мережа установ, що здійснюють ДіР. 6. Досвід наявності на ринках наукоємної продукції ряду країн 7. Значні обсяги незадіяних виробничих потужностей, що дозволяє нарощувати обсяги виробництва. 8. Наявність унікальних передових розробок, конкурентоспроможних на світових ринках 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність системного підходу до розвитку інноваційної сфери, оскільки слабо координований зв'язок «освіта – наука – виробництво – споживання». 2. Нерівномірність регіонального розвитку інноваційної діяльності. 3. Зовнішня і внутрішня міграція науковців і спеціалістів. 4. Низький рівень взаємозв'язків між підсистемами НІС. 5. Нерозвиненість інноваційної інфраструктури. 6. Недостатній захист прав ІВ. 7. Відсутність ефективного механізму комерціалізації результатів інноваційної діяльності. 8. Недостатність фінансового забезпечення за всіма джерелами (невідповідна структура інвестицій, незалученість банківського та страхового капіталів до фінансування інноваційної діяльності, неефективне використання бюджетних коштів). 9. Низький рівень інноваційної активності підприємств. 10. Низька матеріально-технічна оснащеність наукової праці. 11. Недостатня кількість спеціалістів з менеджменту інноваційної діяльності, сертифікації, комерціалізації ІВ та нерозвиненість системи навчання протягом життя. 12. Значний рівень тінізації економік. <p>Недостатній рівень внутрішнього попиту на інноваційну продукцію.</p>
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Посилення координації між органами управління інноваційною сферою та чітке виконання державних стратегій і програм. 2. Розширення непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності. 3. Виокремлення найбільш важливих і ресурсозабезпечених пріоритетних напрямів інноваційної діяльності і сприяння їх розвитку. 4. Посилення взаємодії між центральними і регіональними рівнями управління шляхом проведення активної кластерної політики. 5. Нарощування фінансової підтримки інноваційної діяльності через розширення прямих і непрямих джерел фінансування та зростання міжнародного співробітництва. 6. Наявність технологій, конкурентоспроможних на світових ринках і здатних стати основою формування інноваційної економіки. 7. Потенціал освоєння внутрішнього ринку високотехнологічної продукції. 8. Посилення захисту прав ІВ і підтримка патентної активності національних винахідників. 9. Сприяння трансферу технологій та розвитку інфраструктури. 10. Розвиток державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. 	<p><i>Зовнішні:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Продовження тенденції зростання «відпливу інтелекту». 2. Втрати доходів країн через неконтрольований відплив результатів ІВ за кордон. 3. Витіснення українських виробників наукоємної продукції із зовнішнього та внутрішнього ринків. 4. Посилення залежності виробничого потенціалу від зарубіжної техніки і технологій. 5. Можливість доступу закордонних суб'єктів до провідних українських технологій через слабку захищеність ІВ. 6. Купівля результатів інтелектуальної власності, створеної в Україні, за заниженими цінами в умовах кризи. 7. Нав'язування залежної спеціалізації в рамках міжнародних науково-технічних програм. <p><i>Внутрішні:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Низький рівень мотивації суб'єктів до здійснення та впровадження інновацій. 9. Недосконалість нормативно-правового забезпечення науково-технологічної сфери та невиконання державою існуючих зобов'язань. 10. Скорочення чисельності науковців і зниження якості освіти. 11. Продовження тенденції низького рівня інвестування сектора НДДКР. 12. Посилення регіональних диспропорцій у рівнях інноваційного розвитку. 13. Пролонгація процесів деградації елементів НІС.

[складено автором].

Наведені дані дозволяють зробити висновки про доцільність використання стратегії «Слабкі сторони – Можливості», спрямованої на мінімізацію слабких сторін НІС завдяки використанню потенційних можливостей. Інноваційна політика повинна бути спрямована, насамперед, на усунення існуючих недоліків і диспропорцій розвитку НІС. Така стратегія передбачає, передусім, освоєння можливостей внутрішнього ринку для впровадження інновацій, хоча вихід на зовнішні ринки також можливий (за умови ефективного проведення політики, спрямованої на активізацію «поліосів зростан-

ня»). Основною метою держави має стати нарощування потужностей виробництва високотехнологічної продукції. Одними з головних завдань є посилення виконавчої дисципліни, контролю за дотриманням нормативно-правових актів та легалізація тіньового сектора.

Незважаючи на важливість науково-технологічної безпеки, у Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» цим питанням, з нашої точки зору, не надано належної уваги. Серед стратегічних цілей та основних завдань політики національної безпеки питання науково-технологічної безпеки віднесені до гарантування економічної безпеки як «стимулювання підвищення технологічного рівня української економіки, розвитку національної інноваційної системи та інноваційної активності підприємств» [12].

Тому першочерговим завданням є створення Концепції науково-технологічної безпеки, яка була б спрямована на комплексне вирішення проблем і усунення загроз розвитку національної інноваційної системи. Розвиток НІС неможливий без запровадження і розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, основними напрямками якого є створення кластерів, спільне фінансування програм і проектів, державне замовлення на результати НДДКР, створення венчурних фондів, банків розвитку, центрів трансферу технологій та комерціалізації й інших елементів інноваційної інфраструктури за участю держави. Важливою особливістю державно-приватного партнерства є те, що держава зберігає у своїй власності активи, що використовуються у таких формуваннях, а приватні суб'єкти можуть отримувати додаткові фінансові ресурси та гарантії для реалізації своїх проектів.

Висновки. Головними стратегічними ризиками і загрозами науково-технологічної безпеки є збереження експортно-сировинної моделі розвитку національної економіки, зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників, вплив інтелектуального та наукового потенціалу, науково-технологічне відставання України від розвинених країн. Активізація інноваційної діяльності, стимулювання технологічних змін у виробництві, реалізація пріоритетних напрямків розвитку інноваційної сфери, впровадження механізмів державно-приватного партнерства забезпечить усунення загроз науково-технологічній безпеці України та забезпечить стабільний розвиток її економіки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою механізмів розвитку інноваційного потенціалу, вдосконаленням методики оцінювання науково-технологічної безпеки, формуванням умов гарантування науково-технологічної безпеки в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова Л.М. Научно-технологическая безопасность в зеркале «новой экономики»: дисс. к.э.н. по специальности 08.00.01 – Экономическая теория / Л.М. Борисова – Томск, 2004. – 195 с.
2. Буравльов Є. Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації / Є. Буравльов // Вісник НАН України. – 2005. – № 3. – С. 32–40.
3. Варшавский А.Е. Глава 4. Обеспечение научно-технологической безопасности в условиях глобализации экономики – важнейшая задача инновационного менеджмента // Инновационный менеджмент в России (проблемы стратегического управления и научно-технологической безопасности) [Электронный ресурс] / Руководители автор. колл. Макаров В.Л., Варшавский А.Е. – М.: Наука, 2004. – Режим доступа: semi-data.socionet.ru/files/mak2004_4-var.pdf
4. Денисенко М.П. Науково-технологічна безпека в умовах глобальної конкуренції / М.П. Денисенко, С.В. Бреус // Вісник КНУТД. – 2011. – № 6. – С. 224–228.
5. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 12, ст. 165. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/print1336583233299266>
6. Наказ Міністерства економіки, торгівлі і розвитку від 02.03.2007 р. № 60 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/index>.
7. Наукова та інноваційна діяльність [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2010: стат. зб. – К.: ДП Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2011. – 282 с.
9. Ревак І.О. Інформаційна база оцінювання науково-технологічної безпеки України / І.О. Ревак // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 10. – С. 247–254.
10. Стан економічної безпеки України в I півріччі 2008 року [Електронний ресурс]. – Вип. 10. – Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: me.kmu.gov.ua/file/link/126755/file/
11. Стан енергетичної безпеки України (оцінка та методологія розрахунку) [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/.../Pr6_25_05.ppt
12. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» / [Електронний ресурс]; затв. Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#n10>

Стаття надійшла до редакції 06.09.2012.